

Альона Романова
Національний університет “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
aliroma@ukr.net

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ І ВОЄННИЙ СТАН: МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

<http://doi.org/10.23939/law2022.35.089>

© Романова А., 2022

З'ясовано, що в період війни важливо відшукати морально-правовий баланс розвитку і існування соціуму, який допоможе “втримати” суспільство у стані правомірної поведінки не через страх перед покаранням, а на основі розуміння власної моральної відповідальності не тільки перед законом, але й перед наступними поколіннями.

Наголошено, що правоохоронна діяльність є однією з основних сфер життєдіяльності держави і суспільства, що у непростий воєнний період повинна забезпечувати верховенство права і дотримання правопорядку, ґрунтуючи свою діяльність на ціннісно-правових засадах українського суспільства. До завдання представників правоохоронних органів додається певна психологічна робота щодо роз'яснення особливостей певних обмежень, пов'язаних зі зміною звичного ритму життєдіяльності.

Доведено, що під час військового стану моральні принципи разом із нормами права впливають на прийняття рішень представниками правоохоронних органів, а у період війни працівники правоохоронних органів також зазнають морально-психологічного виснаження та потребують певної реабілітації. Саме тому зростає роль психологічних тренінгів і консультативних центрів у правоохоронній системі. Ця проблема є важливою, з огляду на посттравматичний синдром як громадян, що пережили жахи війни, так і правоохоронців.

Зазначено, що моральні принципи підтримують і санкціонують в узагальненій формі суспільні основи життя, соціальний устрій, спілкування, а за допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними, регулюється міжособистісне спілкування.

Акцентовано увагу на проблемі дотримання прав і свобод громадян, повазі до людської гідності, національних інтересів держави, що базуються на ціннісних засадах існування українського суспільства, що забезпечуються не лише нормами позитивного права держави, а й моральними регулятивами.

Ключові слова: воєнний стан, мораль, моральні норми, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи.

Постановка проблеми. Морально-правові особливості регулювання суспільних відносин завжди посідали важливе місце у державі, зокрема в Україні. Високий рівень духовності, моральності,

домінування аксіологічних принципів у правотворенні і державотворенні слугували підґрунтям для формування і розвитку соціуму на основі звичаєвих ціннісних орієнтацій.

На сьогодні Україна і українці переживають жорстоку війну і протистоять безчесному і підлому ворогу, який нехтує не лише правилами і законами ведення війни, а й свідомо порушує основні права людини.

Ми бачимо, що росія нехтує нормами міжнародного права і співжиття людства загалом. Безумовно, основну боротьбу з ворогом ведуть ЗСУ, але важливою є діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, відновлення правопорядку, підтримання правомірної життєдіяльності у суспільстві.

Злагоджена робота правоохоронної системи у воєнний час забезпечується не лише нормами позитивного права держави, а й моральними регулятивами, втіленими у нормативно-правових актах. Критичний період життєдіяльності людей у суспільстві вимагає “об’єднання” права, моралі, релігії для формування особистісної і суспільної правосвідомості з огляду на виклики війни.

Аналіз дослідження проблеми. Проблемним аспектом дослідження морально-правових особливостей правоохоронної діяльності під час воєнного стану є неоднозначність і нечіткість вживання законодавцем терміна “правоохоронні органи”. Якщо ми не будемо мати чіткого тлумачення цього терміна з теоретико-правового підходу, то буде значно складніше окреслити морально-правові аспекти функціонування і взаємодії правоохоронних органів із населенням.

Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно зважати на нормативно-правові акти і теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів і філософів, а саме: В. Бачиніна, В. Лозового, О. Петришина, А. Подоляки, А. Куліша, С. Сливки.

Їхні наукові концепції сприяли тому, що в межах антропологічної юриспруденції і деонтології формується новий підхід до розуміння морально-правових особливостей правоохоронної діяльності, зокрема під час воєнного стану.

Мета статті полягає в тому, щоб із теоретико-правового погляду проаналізувати ті питання, які найбільш дотичні до розуміння морально-правових особливостей правоохоронної діяльності під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення вимагає від кожного громадянина України, а також загалом від усіх державних і недержавних структур не тільки безумовного дотримання норм і приписів права, а й значно глибшого осмислення власної ролі і відповідальності у суспільстві. Ми бачимо, що ряд ситуацій у суспільно-правовому житті потребує врегулювання ще й у площині і на основі норм моралі, духовності та загальнолюдських цінностей. Правоохоронна діяльність є однією з основних сфер життєдіяльності держави і суспільства, що у непростий воєнний період повинна забезпечувати верховенство права і дотримання правопорядку, ґрунтуючи свою діяльність на ціннісно-правових засадах українського суспільства.

В час, коли кожен українець стикнувся з особистою трагедією війни, як ніколи важливо відшукати морально-правовий баланс розвитку і існування соціуму, який допоможе “втримати” суспільство у стані правомірної поведінки не через страх перед покаранням, а на основі розуміння власної моральної відповідальності не тільки перед законом, але й перед наступними поколіннями.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також

тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Як бачимо, ідеться також про законне обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Звичайно, не усі громадяни можуть змиритися, зрозуміти необхідність таких обмежень, особливо за умови такого екстремального емоційного навантаження. Тому до завдання представників правоохоронних органів додається певна психологічна робота щодо роз'яснення особливостей певних обмежень, пов'язаних зі зміною звичного ритму життєдіяльності.

Правоохоронна діяльність – вид державної діяльності, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в суворій відповідності з законом і за неухильного дотримання встановленого ним порядку. Здійснюється правоохоронними та іншими державними органами, а також громадськими організаціями. Методами правоохоронної діяльності визначають проведення перевірок виконання законів та інших нормативно-правових актів; притягнення правопорушників до юридичної відповідальності; усунення причин злочинів та інших правопорушень тощо [2].

Зазначимо, що у відповідному каталозі спеціальностей правоохоронну діяльність визначено як діяльність спеціально уповноважених державних органів, основною функцією яких є: виявлення, припинення і попередження правових порушень, відновлення порушених прав або покарання правопорушника, якщо відновлення порушених прав неможливе. Підготовка за цієї спеціальністю орієнтує передусім на роботу в правоохоронних, в адвокатурі, в судових та інших державних органах. Однак різноманіття, повнота і всебічність одержуваних знань і досліджуваних дисциплін дозволяє з успіхом реалізовувати себе і в інших областях юриспруденції, зокрема пов'язаних з економічною діяльністю [3].

В науковій правовій думці нема чіткого визначення правоохоронної діяльності, тому досить широким є перелік її органів та їх функцій. Досить часто правоохоронну діяльність ототожнюють з діяльністю поліції.

Згідно із Законом України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, правоохоронні органи – це: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [4].

Тому важливо конкретизувати ознаки правоохоронної діяльності. Ознаками правоохоронної діяльності є: правоохоронна діяльність має владну сутність, що полягає у реалізації від імені держави та на підставі наданих нею повноважень, відповідними органами та посадовими особами, їх приписи є обов'язковими для адресатів; правоохоронна діяльність реалізується не в будь-якому порядку, не будь-яким способом, а лише із застосуванням законних заходів впливу до правопорушників у встановленій формі; правоохоронна діяльність має правозастосовне спрямування, не приймаються нові юридичні норми, а застосовуються вже чинні. Дії та результати дій суб'єктів правоохоронної діяльності спрямовані на інших суб'єктів права, створюючи, змінюючи або припиняючи їх права та обов'язки; реалізація правоохоронної діяльності покладається на спеціально уповноважені органи, які, для виконання правоохоронних функцій, держава наділяє засобами та матеріальними ресурсами [5].

Акцентуємо увагу на трактуванні моралі.

Мораль – це комплекс норм і цінностей, що дозволяють індивідам усвідомлювати себе насамперед представниками і виразниками інтересів певних соціальних спільнот – країн, націй, державних утворень тощо [6, с. 207].

Також, досить влучним є трактування моралі як системи норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним і суспільством (класом, соціальною групою, державою), що спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра і зла і під-

тримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки. Мораль має історичну сутність, але за всіх часів критерієм моральних норм є категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними, регулюється міжособистісне спілкування [7].

Під час військового стану моральні принципи разом із нормами права впливають на прийняття рішень представниками правоохоронних органів, звичайно в межах закону. В такий період необхідно проаналізувати поведінку особи значно глибше і зважати на обставини, що спонукали індивіда до певної активної чи пасивної протиправної поведінки, а також, за можливості, виключити стан душевного хвилювання, психологічні травми тощо.

Зазвичай, представники правоохоронних органів саме так і повинні чинити, згідно із посадовими обов'язками, але за умови війни дуже часто дії, які до війни не викликали підозри, можуть привертати увагу правоохоронців (зацікавлення певними об'єктами, символіка на одязі, фотографування інфраструктури тощо).

Необхідно зважити усі обставини, до прикладу, затримання особи, роз'яснити певні обмеження поведінки під час військового стану, якщо особа вважає, що нічого не порушила. Однозначно, незнання норми права не звільняє людину від відповідальності, але йдеться про стан особливого правового режиму і правоохоронні органи повинні допомогти людині адаптуватися до такого режиму.

Ми погоджуємося з думкою про те, що принципи моралі мають загальне соціальне значення і поширюються на всіх людей, уособлюючи те загальне, основне та первинне, що уможлиблює ці вимоги та становить ціннісний базис суспільства, взаємовідносин людей. Моральні принципи підтримують і санкціонують в узагальненій формі суспільні підвалини життя, соціальний устрій, спілкування. Вони претендують на абсолютність, не допускають винятків. Будучи узагальненими, моральні принципи відображають соціально-історичні умови буття людини, її сутнісні потреби [8].

Треба зазначити, що у період війни працівники правоохоронних органів також зазнають морально-психологічного виснаження та потребують певної реабілітації. Саме тому зростає роль психологічних тренінгів і консультативних центрів в правоохоронній системі. Ця проблема є важливою, з огляду на посттравматичний синдром як громадян, що пережили жахи війни, так і правоохоронців.

На правоохоронні органи покладена велика відповідальність щодо своєчасного прийняття обґрунтованих рішень, вжиття відповідних заходів для безпеки громадян у період воєнного стану і досить часто їхня діяльність здійснюється на межі емоційно-вольових і фізичних можливостей.

Висновки. Отже, ми зробили висновок, що забезпечення морально-правової стабільності у здійсненні правоохоронної діяльності під час воєнного стану є однією з основних гарантій правопорядку і законності у суспільстві, адже дотримання прав і свобод громадян, поваги до людської гідності, національні інтереси держави базуються на ціннісних засадах існування українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія. (2016). *Воєнний стан*. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC Воєнний стан.
2. Вільна енциклопедія Вікіпедія. (2018). *Правоохоронна діяльність*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0> Правоохоронна діяльність.
3. Каталог спеціальностей. (2020). *Правоохоронна діяльність*. URL : <https://abiturients.info/uk/oblast-znaniy-new/26-grazhdanskaya-bezopasnost/262-pravoohranitel'naya-deyatelnost> Правоохоронна діяльність.
4. Верховна Рада України. Законодавство України. (2014). *Закон України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

Правоохоронна діяльність і воєнний стан: морально-правові особливості

5. Чорна І. І. (2022). *Концептуальні засади правоохоронної діяльності в Україні*. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/SPOU/files/1-4.pdf>.
6. Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. (2005). *Філософія права : словник*. К. : Ін Юре. 408 с.
7. Освіта та самоосвіта. (2018). *Моральна норма і ритуал, традиція*. URL : <http://referatss.com.ua/work/moralna-norma-i-ritual-tradicija/>.
8. Чмут Т. К. (2000). *Моральні норми та принципи, їх значення для досягнення високого рівня культури спілкування*. URL : <https://subject.com.ua/psychology/ethics/13.html>.

REFERENCES

1. Vilna entsyklopediia Vikipediia. (2016). **Voiennyi stan** [Martial law]. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC%20Voiennyi%20stan.
2. Vilna entsyklopediia Vikipediia. (2018). **Pravookhoronna diialnist** [Law enforcement activity]. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0%20Pravookhoronna%20diialnist>.
3. Kataloh spetsialnostei. (2020). **Pravookhoronna diialnist** [Law enforcement activity]. URL : <https://abiturients.info/uk/oblast-znaniy-new/26-grazhdanskaya-bezopasnost/262-pravookhoronitel'naya-deyatelnost-pravookhoronna-diialnist>.
4. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. (2014). **Zakon Ukrainy “Pro derzhavnyi zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv”** [Law of Ukraine “On state protection of court employees and law enforcement agencies”]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
5. Chorna, I. I. (2022). **Kontseptualni zasady pravookhoronnoi diialnosti v Ukraini** [Conceptual principles of law enforcement in Ukraine]. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/SPOU/files/1-4.pdf>.
6. Bachynin, V. A., Zhuravskiy, V. S., Panov, M. I. (2005). **Filosofia prava : slovnyk** [Philosophy of law: a dictionary]. К. : Ін Юре. 408 с.
7. Osvita ta samoosvita. (2018). **Moralna norma i rytual, tradytsiia** [Moral norm and ritual, tradition]. URL : <http://referatss.com.ua/work/moralna-norma-i-ritual-tradicija/>.
8. Chmut, T. K. (2000). **Moralni normy ta pryntsyipy, yikh znachennia dlia dosiahnennia vysokoho rivnia kultury spilkuvannia** [Moral norms and principles, their importance for achieving a high level of communication culture]. URL : <https://subject.com.ua/psychology/ethics/13.html>.

Дата надходження: 17.08.2022 р.

Alona Romanova
Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Law, Professor
of the Department of Theory of Law and
Constitutionalism
Institute of Jurisprudence and Psychology
and innovative education at
aliroma@ukr.net

LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES AND MARTIAL STATUS: MORAL AND LEGAL FEATURES

It has found that during the war it is important to find a moral and legal balance of the development and existence of society, which will help to “keep” society in a state of lawful behavior not because of fear of punishment, but on the basis of understanding one’s own moral responsibility not only before the law, but also before the next generations.

It is emphasized that law enforcement activity is one of the main spheres of the life of the state and society, which in the difficult war period should ensure the rule of law and the observance of law and order, basing its activity on the value and legal principles of Ukrainian society. To the task of

representatives of law enforcement agencies is added a certain psychological work on clarifying the specifics of certain restrictions associated with a change in the usual rhythm of life.

It is been proven that during martial law, moral principles, together with legal norms, influence decision-making by representatives of law enforcement agencies, and during the war, law enforcement officers also experience moral and psychological exhaustion and need some rehabilitation. That is why the role of psychological training and consulting centers in the law enforcement system is growing. This problem is important in view of the post-traumatic syndrome of both citizens who survived the horrors of war and law enforcement officers.

It is noted that moral principles support and sanction in a generalized form the social foundations of life, social order, communication, and with the help of morality, the behavior of a person is coordinated with the interests of society, contradictions between them are overcome, and interpersonal communication is regulated.

Attention is focused on the problem of observing the rights and freedoms of citizens, respect for human dignity, the national interests of the state, which are based on the value principles of the existence of Ukrainian society, which are provided not only by the norms of the positive law of the state, but also by moral regulations.

Key words: martial law, morality, moral norms, law enforcement activities, law enforcement agencies.